

Kohti yhdenvertaisia opetuskäytänteitä - sukupuolinormatiivisuuteen perustuvan syrjinnän purkaminen

Tekijä: Pihta Purhonen

Ohjaaja: Riikka Haapalainen

14.05.2020

Taiteen kandidaatin opinnäyte

Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma

Taiteen laitos

Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu

Tekijä Pihta Purhonen

Työn nimi Kohti yhdenvertaisia opetuskäytänteitä - sukupuolinormatiivisuuteen perustuvan syrjinnän purkaminen

Laitos Taiteen laitos

Koulutusohjelma Kuvataidekasvatus

Vuosi 2020

Sivumäärä 22

Kieli suomi

Tiivistelmä

Opinnäyte tarkastelee sukupuolinormatiivisia käytänteitä yliopisto-opetuksen kontekstissa. Työn tarkoituksena on hahmotella suuntaviivoja siitä, minkälaisia asioita tulisi ottaa huomioon yhdenvertaisten opetuskäytänteiden rakentamisessa. Työskentelyäni on motivoinut tarpeeni ymmärtää omaa kokemustani yliopisto-opiskelusta ja käsitellä identiteettiäni liittyviä kysymyksiä ja tunteita, sillä koen nämä teemat keskeisiksi kasvussani kohti opettajuutta.

Tutkimusmenetelmältään työ on autoetnografinen tapaustutkimus, joka hyödyntää muistelutyömenetelmän metodeja. Aineistoksi olen valinnut esimerkkitapauksia omista kokemuksistani yliopistossa opiskeluni ajalta. Aineistoni kautta käsittelen muunsukupuolisen identiteettiäni näkymättömyyden ongelmallisuutta, opetustilanteiden sukupuolinormatiivisia käytänteitä ja niiden kohtaamisesta herääviä tunteita. Tällä tavalla etsin vastauksia ja näkökulmia kysymykseen: Mihin asioihin opetuskäytänteiden yhdenvertaisuudessa tulisi kiinnittää huomiota sukupuolen osalta?

Työni käsittelee turvallisuuden ja turvattomuuden kokemisen teemoja, ja näiden suhdetta opetuksen käytänteisiin sekä oppimiseen. Muisteluaineistoni rinnalle olen nostanut kahden eri tilan kirjoitetut käytänteet, joita erittelen ja vertaan. Etsin näistä käytänteistä löytyviä yhteisiä näkökulmia kysymykseen: mitkä tekijät vaikuttavat turvallisuuden tunteen kokemiseen?

Tutkielmani teoreettisena pohjana toimivat kriittinen- ja feministinen pedagogiikka. Reflektoin kokemuksiani kirjallisuuslähteiden tarjoamia näkökulmia vasten, ja tällä tavalla sidon tutkielmani taidekasvatuksen ja pedagogiikan teoria- ja kirjallisuusperinteeseen.

Opinnäytteeni pohjalta esitän ajatuksen yksilökohtaisen tunnetyn ja turvallisemman tilan käytänteiden sijoittamisesta Freiren sorrettujen pedagogiikan rakentumisen kaksivaiheiseen teoriaan. Työskentelyni tuloksena esitän myös, että pedagogiikan kentällä on aika irrottautua toimimattomasta sukupuolibinääriin nojaavasta normatiivisesta ajattelusta.

Avainsanat sukupuoli, yhdenvertaisuus, feminismi, kriittinen pedagogiikka, muistelutyömenetelmä, turvallisempi tila, osallisuus, yliopisto, munsukupuolisuus

SISÄLLYSLUETTELO

- 1. Johdanto**
- 2. Lähtökohtia ja keskeisiä käsitteitä**
- 3. Tutkimusmenetelmänä tapaustutkimus ja muistelu**
- 4. Muistojani yliopistossa opiskelusta**
 - 4.1 Tapausesimerkki: oikeus omaan nimeen ja identiteetin määrittelyyn
 - 4.2 Tapausesimerkki: teoksesta ”Oman tilan tekeminen”
 - 4.3 Tapausesimerkki: osalliseksi tuleminen ja ryhmän yhteisten sääntöjen luominen
- 5. Päätelmiä ja pohdintaa**

LÄHTEET

LIITTEET

1 Johdanto

Muunsukupuolisen opiskelijan muistoja tilan tekemisestä ja turvallisuudentunteen löytämisestä

Kandidaatin tutkielmani on autoetnografia, jossa hyödynnän tulkinnallisen tapaustutkimuksen keinoja. Lähden liikkeelle aineistosta, jonka olen koonnut omista muistoistani yliopisto-opintojeni ajalta. Tapausesimerkit liittyvät sukupuolinormatiivisiin käytänteisiin ja taustaoletuksiin opetuksen kontekstissa. Toivoin tavoittavani syvempää ymmärrystä siitä, mistä oikeastaan puhutaan, kun puhutaan koetusta turvallisuudesta oppimisympäristöissä. Minua kiinnostivat erityisesti, mitkä tekijät vaikuttavat turvallisuuden tunteen kokemiseen ja millä tavoin tämä kokemus itsessään vaikuttaa oppimiseen.

Tutkielmaprosessin käynnistyessä minua kiinnosti juuri oppimisympäristöissä koettu turvallisuuden tunne (tai vastaavasti sen puuttuminen): mukavuus, tai aikapaikan tunneilmapiiri, sekä kriittinen ja herkkä suhtautuminen normatiivisuutta kohtaan. Halusin rajata tutkielmani ulkopuolelle välittömän väkivallan tai ulkopuolisen muun vaaran uhan – en siis käsittele opinnäytteessäni oppimisympäristöjen turvajärjestelyjä tai koulun turvallisuuspolitiikkaa.

Olen muunsukupuolinen kuvataidekasvatusta yliopistossa opiskeleva henkilö. Minulla on kokemusasiantuntijuutta sukupuolen moninaisuudesta, medikaalisesta transprosessista ja seksuaalivähemmistöön kuulumisesta. Olen kamppaillut yliopistossa opiskellessani vähemmistöstressin ja mielenterveysongelmien kanssa, sekä käsitellyt monissa kaapeissa olemista. Toivon marginalisoidun position tuoman tiedon tarjoavan minulle vahvuuksia ja resursseja ymmärtää normista poikkeamisen kokemusta, turvattomuutta ja normatiivisten sukupuolikäsitysten tuottamaa syrjintää. Olen kuitenkin löytänyt elämästäni oppimisen tiloja, joissa olen kokenut oloni hyväksi ja turvalliseksi. Yhtenä tutkielman tarkastelun kohteena on ollut, millä tavoin nämä minun turvallisemmiksi kokemani tilat eroavat yliopistomaailman tavanomaisista ympäristöistä.

Tutkielman edetessä olen saanut jatkuvasti ihmetellä tutkimusongelmiani ja kysyä itseltäni, mistä tässä kaikessa oikeastaan on edes kysymys? Sain huomata, että prosessin kuluessa upposin pitkiksi ajoiksi pääni sisäisen keskustelun konventioihin, jotka kumpuavat feministisen tapahtumanjärjestämisen kentältä koskien *Turvallisempien tilojen käytänteitä*. Lopulta käsittelen

alaluvussa 4.3 lyhyesti Turvallisempia tiloja, niiden ihanteita ja merkitystä syrjinnän vastaisessa toiminnassa. Tutkimusongelmani selkeä rajaaminen on ollut koko työskentelyni läpäissyt prosessi, jonka lopputulemana vastaan kysymykseen: mihin asioihin opetuskäytänteiden yhdenvertaisuudessa tulisi kiinnittää huomiota sukupuolen osalta?

Pyrin käsittelemään muistoistani kokoamaani aineistoa useammista minulle tarjolla olevista näkökulmista: opetusalan ammattilaisena, yhteisön jäsenenä ja (kanssa)oppijana sekä yksilön näkökulmasta muunsukupuolisena ihmisenä. Tutkielmani edetessä olen pyrkinyt tarjoamaan näkökulmia siihen, millaiset opetuskäytänteet olen kokenut sukupuolinormatiivisina tai ulossulkevinä. Tavoitteenani on tarjota myös joitakin vaihtoehtoisia toiminnan ja ajattelun tapoja, sekä tutkailla erilaisia mahdollisuuksia rakentavan dialogin muodostamiseen.

Intersektionaalinen feminismi ja kriittinen- ja feministinen pedagogiikka toimivat tutkielmani teoreettisina kulmakivinä, kun tarkastelen oman kokemukseni kautta, kuinka voimme ottaa huomioon yksilöiden eroja ja niistä juontuvia eriäviä tarpeita. Reflektioni tueksi ja saadakseni keskusteluun uusia näkökulmia, olen valinnut kirjallisiksi lähdeaineistoiksi Paulo Freiren *”Sorrettujen Pedagogiikan”*, bell hooksin feminististä pedagogiikkaa käsittelevän Hilikka Rekolan ja Marjo Vuorikosken artikkelin, Tuula Juvosen artikkelin kokoelmasta *”Eroja ja vaarallisia suhteita – Keskustelua Feministisestä pedagogiikasta”*, sekä Aallon kuvataidekasvatuksen sukupuolen problematiikkaa käsitteleviä viimevuotisia julkaisuja.

Minulla on vahva esioletus siitä, että yksilön turvallisuudentunteeseen vaikuttavat keskeisesti tekijät, jotka ovat meille kaikille jollakin tavalla yhteisiä: kokemus nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta, osallisuudesta ja mahdollisuudesta asettaa rajoja sen suhteen, mitä itsestään haluaa jakaa. Tutkielmassani pyrin nimeämään ja tarkastelemaan näitä tekijöitä niistä näkökulmista, joista ne ovat minulle itselleni näyttäytyneet.

2. Lähtökohtia ja keskeisiä käsitteitä

Tutkielmani polku on ollut prosessi, joka alkoi kuvataidekasvatuksen kandiseminaarissa vuonna 2015-2016. Toiveeni kirjoittaa tutkielmaa sukupuolen moninaisuudesta ja kuvataidekasvatuksesta ei vielä tuolloin muotoutunut käsiteltäväksi aihekokonaisuudeksi. Minulla oli tuolloin myös valtavia vaikeuksia löytää työhöni sopivaa lähdemateriaalia. Nyt neljä vuotta myöhemmin tilanne on muuttunut: olen saanut muotoiltua kysymyksenasetteluni uudella tavalla ja löytänyt tarvittavaa näkökulmaa tutkielman tekemiseen. Käänteentekevää on myös ollut, että taidekasvatuksen kentällä Suomessa on viime vuosina ilmestynyt julkaisuja, jotka ovat kiinnostuneita sukupuolen merkityksestä ja problematisoinnista. (ks. Suominen & Pusa et al. 2018, Raudaskoski 2019.)

Opiskellessani kuvataidekasvatusta ja suorittaessani opettajan pedagogisia opintoja olen miettinyt, millaista oppimisympäristöä haluan itse luoda ja mitkä olisivat mielestäni käytänteitä, jotka tukisivat arvojeni kasvattajana. Pedagogiikan suuntauksista parhaiten arvojeni vastaavat kriittinen pedagogiikka ja feministinen pedagogiikka. Myös intersektionaalinen feminismi on keskeisesti vaikuttanut näkemyksiini, sekä antanut minulle ymmärrystä esittää uudenlaisia kysymyksiä yhdenvertaisuudesta.

Yhdenvertaisuuteen pyrkivä (ja intersektionaalinen) opetus tunnustaa kaikkien yksilöiden eroavaisuudet, erilaiset taustat, identiteetit sekä kyvykkyydet ja pyrkii suhteuttamaan resurssit ja käytänteet niin, että kaikilla on mahdollisuus oppia ja edistyä. *“Kriittisen pedagogiikan on oltava antirasistista, antiseksististä ja antihomofobista.”* (Aittola & Suoranta, 2001, s.16.) Tämä vaatii mielestäni marginalisoitujen ja vähemmistössä olevien näkökulmien ja kokemusten aktiivista kuuntelemista, huomioimista, sekä normatiivisten käytänteiden tunnistamista ja muuttamista.

Kriittinen pedagogiikka esittää, että tieto syntyy ja muodostuu yhteisessä dialogissa kaikkien oppimistilanteeseen osallistuvien kesken. Oppimistilanteiksi katsotaan kaikki tilat ja paikat, joissa ihmiset kohtaavat toisensa, jakavat ja rakentavat tietoa keskenään: tämä käsittää formaalin koulutuksen tilat, sekä kaikki yhteisölliset tilat, joissa voidaan katsoa tapahtuvan oppimista. (Aittola & Suoranta, 2001, s.13).

Koen usein lasten ja nuorten opettamisen kouluympäristössä vaikeana siksi, että lähtötilanne on niin voimakkaasti jaettu oppilaat/opettaja kahtia jaottelulla. Minusta on tuntunut, että koulun yleiset käytännöt kieltäytyvät näkemästä oppilaita itsenäisesti toimivina yksilöinä, vaan joinakin toisina, jotka voi kategorisoida yhdeksi ryhmäksi.

Tunnetussa teoksessaan *“Sorrettujen Pedagogiikka”* kriittisen pedagogiikan kentällä paljon lainattu Paulo Freire esittelee hyvin samankaltaisia ajatuksia opettamisen konventioista. Freire puhuu

tallettavasta kasvatuksesta, joka olettaa todellisuuden koostuvan liikkumattomasta ja ennalta arvattavasta tiedosta. Tieto sinänsä näyttäytyy tallettavan kasvatuksen mallissa yksiselitteisenä, ja usein myös oppilaiden kokemusmaailman ulkopuolella olevana tosiasiana, jonka eteenpäin jakaminen on itseisarvoisen tärkeää. (Freire, 2001, s.75-76).

Ratkaisuksi tallettavan kasvatuksen ongelmiin Freire esittää kasvatuksen dialogisuutta. Itselleni dialoginen, yhdessä tietoa tuottava opettamisen ja oppimisen tapa tuntuu keskeiseltä. Toiveenani on kandidutkielmani prosessin edetessä käydä tällaista tietoa tuottavaa dialogia menneisyyden itseni kanssa - tapausesimerkeiksi nostamieni muistojen avulla - sekä peilata tästä saamaani ymmärrystä lähdeaineistoni tarjoamien näkökulmien kanssa.

KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ

Intersektionaalisuus: Feminismin kolmannen aallon termi, jolla käsitteellistetään sitä, miten yksilön yhteiskunnalliseen asemaan vaikuttavat sukupuolen ohella myös muut erot, kuten ikä, yhteiskuntaluokka, kulttuuritausta, seksuaalinen suuntautuminen, toimintakyky jne.

Muunsukupuolinen: Sukupuoli joka ei ole mies tai nainen. Muunsukupuolisen henkilön sukupuoli voi olla esimerkiksi ei-mies-eikä-nainen, sekä-mies-että-nainen, jotakin miehen tai naisen väliltä, tai kokonaan tämän kaksinapaisen sukupuolikäsityksen ulkopuolella.

Sukupuolibinääri: Sanalla viitataan kaksinapaiseen käsitykseen sukupuolesta, joka käsittää miehen ja naisen, tehden samalla muista sukupuolista näkymättömiä.

Sukupuolinormatiivisuus: Termi käsittää sukupuoleen liittyvät kyseenalaistamattomat kulttuurilliset oletukset siitä, millaisia sukupuolet ovat ja kuinka niitä ilmaistaan. Sukupuolinormatiivisuus muodostuu suhteessa ympäristössä toistettaviin malleihin ja ideaaleihin sukupuolesta. Usein tämä tarkoittaa sukupuolibinääriin rajoittunutta ajattelua.

Tilan tekeminen: Epävirallinen termi, jolla viitataan tutkielmassani normatiivisten oletusten purkamiseen jossakin tilanteessa. Termi vertautuu bell hooksin feministisen pedagogiikan teorian käsitteisiin *valtauttaminen ja äänen antaminen* (Rekola & Vuorikoski, 2001, s.17.) sillä erotuksella, että tilanteen subjektia ei ole määritetty. Tilaa voi siis tehdä yksilö itse itselleen, tai sitä voi tehdä jollekulle muulle.

Turvallisempi tila: Tila tai tilanne jossa on sanallisesti ja/tai kirjallisesti linjattu pyrkimys ottaa huomioon osallistujien väliset yksilölliset ja yhteiskunnalliseen asemaan liittyvät erot. Turvallisemman tilan tarkoitus on luoda kaikkien henkilökohtaisen turvallisuuden kokemisen ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollistavia käytänteitä, sekä sääntöjä siihen, millä tavalla tilassa voidaan käsitellä mahdollisia ilmeneviä ristiriitoja tai vaikeita tunteita. Turvallisemman tilan luominen ja sen käytänteistä huolehtiminen on kaikkien tilan käyttäjien yhteisellä vastuulla.

Kaappi: Kaapissa oleminen on kielellinen metafora tilanteelle, jossa yksilö kokee joutuvansa piilottamaan jonkun identiteettinsä osan esim. seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen. Kaapissa oleminen voi olla itsen suojelua tai kertomatta jättämistä, jolloin normatiiviset oletukset määrittävät yksilöä niin kauan, kunnes hän itse *tulee kaapist*, eli jollain tavalla rikkoo normatiivisen oletuksen.

3. Tutkimusmenetelmänä tapaustutkimus ja muistelu

Kandidaatintutkielmani on menetelmältään autoetnografinen tapaustutkimus, jossa sovellan muistelutyömenetelmää. Olen kerännyt omasta elämästäni tapauksia, joiden kautta pääsen mielestäni käsiksi johonkin oleellisiin turvallisuuden tunteeseen vaikuttaneisiin seikkoihin yliopistossa opiskellessani. Muistelun välineinä olen käyttänyt kirjoittamista ja piirtämistä. Olen myös hyödyntänyt tekemiäni muistiinpanoja Valta ja performatiivisuus kurssilta.

”Muistelutyömenetelmä pohjautuu koettujen tapahtumien kertomiseen ja kuvaamiseen, ja sen tieteenfilosofinen perusta on feministisessä sekä fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimusperinteessä.” (Ylitapio-Mäntylä, 2014, s.172.)

Muistelemalla ja refleктоimalla valitsemiani tapausesimerkkejä, pyrin hahmottamaan mihin tapahtumien konteksteissa vallitseviin valtarakenteisiin ja opetuksen käytänteisiin kokemukseni ovat linkittyneet. Tavoitteenani on, että auki kirjoittamalla ja refleктоimalla esimerkkitapauksia voin saavuttaa uutta ymmärrystä siitä, minkälaisia asioita opetustilanteiden yhdenvertaisuuden edistämässä ja yksilön turvallisuudentunteen tukemisessa olisi syytä ottaa huomioon.

Tapaustutkimus on tyypillisesti tutkimisen tapa, joka voi soveltaa erilaisia tutkimusmenetelmiä. Tyypillistä on, että tapaustutkimuksessa”-- tarkastellaan yhtä tai useampaa tapausta, joiden määrittely, analysointi ja ratkaisu on tapaustutkimuksen keskeisin tavoite”. (Eriksson & Koistinen, 2014, s.4.) Olen nostanut muisteluaineistoni rinnalle luvussa 4.3 kahden eri tilan kirjalliset käytänteet, joita erittelen ja vertaan. Kautta tutkielmani tulkitsen tekemiäni havaintoja refleктоimalla omaa ajatteluani kirjallisen lähdeaineistoni kanssa. Kandidaatintutkielmani tapauksessa kysymyksessä lieneekin siis jonkinlainen tulkinnallisen tapaustutkimuksen keinoja hyödyntävä autoetnografia.

4. Muistojani yliopistossa opiskelusta

Tutkielmani aineistona käytän omia kokemuksiani ja muistojani Aalto-yliopistosta opiskelun ajalta. Aineiston käsittelyn ensimmäisessä alaluvussa 4.1 esittelemäni kaksi tapausesimerkkiä ovat eri taidekurssien aloitustilanteita. Näiden esimerkkien kautta käsittelen sitä, millaisilla sukupuoleen liittyvillä oletuksilla opetustilanteeseen usein lähdetään ja mitä mahdollisesti voi tapahtua, kun oletuksista täytyy luopua tai niitä täytyy järjestää uudelleen.

Aineiston käsittelyn toisessa alaluvussa 4.2 käsittelen yksilön turvattomuudentunteen kokemista ja omaan ajatteluun sisäistyneiden syrjivien mallien havaitsemisesta syntyvää kriisiä. Käyn tapausesimerkin kautta läpi taiteellista työskentelyäni eräällä yliopiston kurssilla. Muistelen piirtämistä apuna käyttäen henkilökohtaisen turvallisuudentunteen uudelleenlöytämiseen ja säilyttämiseen liittyviä kokemuksiani.

Luvussa 4.3 siirryn yksilön kokemuksesta jaettuihin yhteisöllisiin käytänteisiin. Tapausesimerkkini käsittelee Valta ja performatiivisuus -kurssin 2019 aloittamista. Käyn läpi ryhmän dynamiikan muodostusta ja vertaan sen sisällä yhdessä laadittuja pelisääntöjä esimerkkiin Turvallisemman tilan käytännöistä, joiden olen kokenut mahdollistavan ja tukevan itselleni turvallisemman tuntuksen tilan ilmapiirin rakentumista. Vertailukohtana käytän alakulttuurikeskus Loukon sääntöjä. (ks. Liite 1.)

Yliopisto on ollut minulle kaikista kokemistani oppimisympäristöistä tähän mennessä haastavimpia. Tähän on moninaisia syitä, joista osa on liittynyt elämäntilanteeseeni, mutta osa myös yliopisto-opiskelun luonteeseen: opiskelulle tyypillistä on, että joka kurssia aloittaessa olemme tekemisissä uuden opettajan ja uuden opiskelijaryhmän kanssa. Yliopistoissa opiskelu voi tietenkin hyvin olla monenlaista; valitsemilleni tapausesimerkeille on tyypillistä suhteellisen pieni ryhmäkoko (n.12-35 hlö) ja toistuva kontaktiopetus. Olen valinnut tapausesimerkkini yliopistomaailmasta, koska se on itselleni tällä hetkellä läheinen formaalin opetuksen/oppimisen kenttä ja koska suurin osa lähdeaineistostani linkittyy yliopistomaailmaan tai käsittelee yliopisto-opetusta.

4.1 Tapausesimerkki: oikeus omaan nimeen ja identiteetin itsemäärittelyyn

Olen tarkoituksella valinnut tutkielmani tähän osioon sellaiset tapausesimerkit, jotka ovat luonteeltaan dialogisia. Molemmissa muistoissa syntyy pieni havaittava konflikti liittyen identiteetin itsemäärittelyyn. Näissä kahdessa tilanteessa ja niiden ratkeamistavoissa on yhtäläisyyttä sekä erilaisuutta. Huomionavoista ovat sekä opettajan, että opiskelijan (eli minun) toiminta ja asennoituminen tilanteissa.

Tapaus A) Nimenhuuto -tilanne kurssin alkaessa

Olen aloittamassa piirustuskurssia yliopistossa. Olen useamman vuoden harkinta-ajan jälkeen tehnyt päätöksen virallisen etunimeni vaihtamisesta. Vaikka maistraatin paperit ovat jo tulleet, yliopiston rekisteriä varten minun täytyy kuitenkin käydä vielä erikseen esittämässä todistus etunimeni vaihdoksesta henkilöpapereiden kera. Kuten oletettavaa on, tällaiset paperien toimitukset vievät aikaa - eikä prosessi ollut edennyt vielä siihen pisteeseen, että asia olisi ollut käsitelty. Kurssi alkaa nimenhuudolla.

Minun nimeni kohdalla käymme seuraavanlaisen keskustelun:

opettaja: Pinja Purhonen

minä: Tässä! Etunimeni on sitten juuri vaihtunut, niin voit korjata sinne, että mun nimi on Pihta.

o: Mikä?

m: Pihta

o: Kaunis nimi tämä Pinja on.

m: Niin, mutta Pihta on mun nimi!

Tapaus B) Kurssin alkaessa opettajamme silmäilee osallistujalista läpi

Opettaja toteaa, että nimilistan mukaan osallistujissa pitäisi olla kaksi miestä ja loput naisia. Tämä oletus tuntuu minusta ulossulkevalta, joten haluan heti korjata tilannetta.

minä: Mä voi ainakin heti puhua omasta puolestani, että se ei pidä paikkaansa, koska olen muunsukupuolinen henkilö - mä myös toivoisin, että mun tai muidenkaan sukupuolta ei oletettaisi nimen tai ulkonäön perusteella.

opettaja: Okei, miten sä sitten toivoisit, että suhun viitataan, tai että sua puhutellaan?

m: Ihan vaan mun nimellä.

“Kouluissa pitäisi kyseenalaistamatta käyttää opiskelijan itselleen valitsemaa puhuttelunimeä.” (Punamäki, 2013, s.39.)

Oman kokemukseni mukaan jotkut opettajat käytännöllisiä ja tarkistavat osallistujalistan sukunimen perusteella, minkä lisäksi hr antavat opiskelijoiden vielä itse esitellä itsensä. Jokainen nimenhuuto ennen virallisen nimeni vaihtumista ja yliopiston tietokantaan kirjaamista on ollut minulle ahdistava kokemus. Olen pelännyt millaisiin tilanteisiin kursseja aloittaessani voin joutua. Tämä on tuntunut jatkuvalta identiteettini julkiselta kyseenalaistamiselta – vaikka tuskin se on ollut

kenenkään tarkoitus. Pidän luultavana, että ensimmäisen esimerkin (Tapaus A) kurssin opettaja ei ole lainkaan ajatellut, miltä tilanne on minusta opiskelijana tuntunut. On myös mahdollista, että hän ei ole edes ymmärtänyt, että käyty keskustelu koskee myös identiteetin, sukupuolen ja itsemääräämisoikeuden kysymyksiä. Opettajan hyväksi on todettava, että hän ei kurssin kuluessa enää kertaakaan kutsunut minua väärällä nimellä.

Kun pedagogiikan kentällä ollaan kiinnostuneita sukupuolesta, puhutaan hyvin usein sukupuolibinäärisen normin mukaisesti tyttöjen ja/tai poikien taideopetuksesta. Tällainen kapea sukupuolispesifi pedagogiikka sulkee edelleen sukupuolibinääriin kuulumattomat marginaaliin tai tekee heistä täysin näkymättömiä.

Maisterin opinnäytetyön esseessään ”*Queer Should Be Here - Queering Finnish Art Education*” Aapo Raudaskoski kuvataa tilannetta, jossa kurssille kutsuttu vieraileva luennoitsija kieltäytyy käsittelemästä sukupuolen moninaisuuden kysymyksiä poikien tanssimista ja pedagogiikkaa käsittelevällä luennollaan. Luennoitsija sivuuttaa täysin opiskelijan esille nostaman ongelman siitä, ettei hän muunsukupuolisena henkilönä tietäisi, tulisiko hänen osallistua tyttöjen vai poikien tanssiryhmään. Esseessä kerrotaan, että epämiellyttäväksi muodostunut tilanne onneksi käsitellään vierailevan luennoitsijan poistuttua yhdessä kanssaopiskelijoiden ja kurssin opettajien kesken. (Raudaskoski, 2019, s.33).

Mielestäni opiskelijan turvallisuudentunteen säilymisen kannalta on erittäin oleellista, että kuvatus kaltaiset ikävät tilanteet käydään läpi oppimisyhteisön kesken. Tämä lisää luottamusta siihen, että yksilön kokemus, tunteet ja ajatuksien ilmaisu ovat oleellinen osa yhteistä oppimistilannetta. Tällainen toimintatapa tekee tilaa kaikkien kokemuksille: tilanteessa onkin erinomainen mahdollisuus *äänien antamiselle* ja opiskelijoiden *valtauttamiselle*. (Rekola & Vuorikoski, 2006, s.17.)

Kirjan ”*Feminism and Queer in Art Education*” johdantokappaleessa käsitellään sitä, että usein demokraattinen ja yhteisöllinen tapa oppia tarjoaa kenties palkitsevimpia ja haasteellisimpia oppimiskokemuksia. Haasteeksi tällaisen opetuskulttuurin ylläpitämisessä nousee tilanteiden nopea muuttuminen, joka vaatii nopeaa reagoitokykyä kaikissa tilanteissa. (Suominen & Pusa et.al., 2018, s.27).

Yllättävien tilanteiden, kuten erimielisyyden, vahvojen tunteiden tai jonkin oletuksen vääräksi paljastumisen kohtaaminen vaatii opettajilta rauhallisuutta, rehellisyyttä ja rakentavaa reagoitokykyä. Tapauksessa B kurssin opettaja ei takerru tekemäänsä virhearvioon, vaan jatkaa tilannetta lähes luontevasti kysymällä, kuinka voisi jatkossa toimia paremmin. Ideaalitilanteessa

opettaja voisi ammattiasemastaan huolimatta myös ilmaista tehneensä virheen ja pahoitella toimintaansa.

4.2 Tapausesimerkki: teoksesta ”Oman tilan tekeminen”

Olen ottanut kandiditutkielmaani mukaan esimerkin taidetyöskentelystäni yliopistossa. Käytän aineistonani tätä muistoa, koska mielestäni sen avulla pääsen puhumaan teemoista, joita voi muuten olla vaikea tavoittaa. Tekemäni työ kuvailee ensimmäistä askelta oman toimijuuden löytämisessä ja itsensä puolustamisessa. Nämä ovat välttämättömiä turvattomuuden kohtaamisen vaiheita, matkalla kohti ympäristön kanssa käytävää dialogia, joka lopulta parhaimmillaan voi mahdollistaa muutosta. Näin ollen voisin sanoa, tässä luvussa käsittelemäni tapausesimerkki kuvaa Freiren sorrettujen pedagogiikan kehityksen ensimmäistä vaihetta. (Freire, 2001, s.65.) Toista vaihetta käsittelem seuraavassa luvussa 4.3.

Freire esittää vapauttavassa sorrettujen pedagogiikassaan kaksi toisiaan seuraavaa vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa syrjityt itse tunnistavat sorron olemassaolon ja sitoutuvat näiden syrjivien käytäntöjen vastustamiseen ja muutoksen vaatimiseen. Toisessa vaiheessa sorron tai syrjivien käytäntöjen todellisuus on jo muutettu paremmaksi, jolloin uudet paremmat käytännöt alkavat koskea kaikkia. Näin sorrettujen pedagogiikasta tulee kaikkien ihmisten pedagogiikkaa, joka ottaa paikkansa edelleen kehittyvässä prosessissa kohti vapautusta. (Freire, 2001, s.56).

Muistossani opiskelijoiden on määrä esitellä erään kurssin viimeisellä tapaamiskerralla jokin kurssia varten valmistamamme taiteellinen työ tai teos. Teoksen tuominen luokkatilaan, on ollut minulta aktiivinen teko pyrkiä rakentamaan itselleni opiskeluympäristöön uudenlaista turvallisuuden tunnetta. Se on ollut myös tapa tehdä tilaa syrjinnän kohtaamisen tunnustamisesta aiheutuneelle sisäiselle kriisille ja tunteille, jotka ovat syntyneet kokemastani identiteettini näkymättömyydestä yliopistoyhteisön sisällä.

Oman tilan tekeminen

Kurssia varten valmistamani työ oli lyhyt performanssi, johon kuuluu lakanakankaalle maalattu, isokokoinen abstrakti teos. Teosta tehdessäni käsitteelin henkilökohtaista turvallisuuden/turvattomuuden tunnetta, mahdollisuutta asettaa rajoja, vastarintaa ja koskemattomuuden teemoja.

Performanssi sinänsä oli hyvin yksinkertainen. Muistan tehneeni tilaa lattialle siirtelemällä tuoleja, sitten aloin levittää lakanakankaalle tehtyä maalausta lattialle mahdollisimman suoraksi, ikään kuin se olisi matto tai piknik-viltti. Saatuaani maalauksen paikan valmisteltua, kävelin maalauksen keskellä olevaan valkoiseen alueeseen ja istuin paikallani hetken aikaa.

Koetin tavoittaa mielessäni ja kehollani niitä ajatuksia ja tunteita, joita olin teokseen halunnut maalta.

En muista, kuinka performanssini loppui. Performanssista ei ole jäljellä tallennetta, mutta lakanakankaalle tehty maalaus minulla edelleen on; maalaamisen sen sijaan muistan todella hyvin. Teippasin sanomalehdestä asuntoani lattialle alustan, jonka päälle teippasin valkoisen lakanakankaan. Istuin valkoisen maalauspohjan keskelle ja otin kynät käsiini. Aloin luonnostella molemmilla käsillä ympärilleni kuvaa: tehdä itselleni sopivaa tilaa olla ja kokea.

Kandidutkielmaani varten maalasini ja piirsini muistoani havainnollistavan kuvan. Kuvan tekeminen muistelun välineenä on kehollisen ajattelun tapa. Tunteet syntyvät ja asuvat paitsi mielessämme, myös ajattelevassa kehossamme: näen kehokonkreettisen taidetyöskentelyn mahdollistavan tunteiden kohtaamisen ja käsittelyn tavalla, joka ei yritä selittää tai muuten järkeistää kokemuksia. Kehomme ovat myös viisaita ja voivat muistaa asioita, joihin emme ajattelemalla pääse käsiksi. Siksi olen valinnut osana työskentelyäni piirtää toisinnon kurssille viemästäni teoksesta, pelkän ajattelemalla muistelun sijaan.

Kuva piirtämällä ja maalaamalla toteuttamastani muistelusta

Teoksessani olen piirtänyt ja maalannut ympärilleni kuvion, joka rajaa minut jollakin tavalla sen toisella puolella olevasta maailmasta. Rajan sisällä on oma tila, jossa minä saan ehkä olla ilman pelkoa siitä, että jokin tahtomattani koskettaa minua tai asettaa minut ikävään tilanteeseen. Turvallisuudesta ei varsinaisesti ole takeita: on mahdollista, että joku rikkoo rauhallisen tilani puhuttelemalla, koskettamalla tai katsomalla minua tavalla, jota en haluaisi kohdata. Mutta koska olen piirtämällä tehnyt itselleni kuvainnollisen tilan ja siihen rajan, tiedän että voin puolustaa itseäni ja omaa paikaani.

Omien rajojen asettamisen prosessi on ensin sisäinen kriisi, joka vaatii usein hankalien tunteiden, kuten surun, häpeän ja vihan käsittelyä. Tunteet liittyvät siihen, että emme haluaisi kohdata syrjintää tai myöntää itsekkin sisäistäneemme syrjiviä normatiivisia ajatusmalleja. Vaikeiden tunteiden hyväksyminen ja kohtaaminen mahdollistaa itsen näkemisen: se on myös kehollinen kokemus, joka tekee meistä olemassa olevia henkilöitä. Sitten voi alkaa muutokseen tähtäävä vastarinta. Ääneen puhumisen kautta kokemamme sisäinen kriisi siirtyy henkilökohtaisesta kipuilusta vuorovaikutteiseksi ympäristömme kanssa. Tutkielmani alaluvussa 4.3 käsitelen tilojen käytänteitä, jotka voivat osaltaan tukea tätä prosessia.

Kuvataidekasvatuksen opiskelu itsessään on osoittautunut minulle haastavaksi. Työskentely opetuksen kontekstissa tapahtuu voimakkaasti oman persoonan kautta. Myös luova työ korostaa yksilön kokemuksellisuutta, ja on omalla tavallaan erityisen herkkää. Identiteetikriisin keskellä tapahtuva luova työskentely saa helposti tunteet pintaan ja on tehnyt opintojeni suorittamisesta paikoitellen hyvin hidasta ja kuluttavaa. Binääriseen sukupuolinnormiin sopimattoman sukupuolen ja marginalisoidun seksuaalisuuden kanssa eläminen normatiivisessa maailmassa on ollut minulle traumaattista ja satuttavaa. Näiden tosiasioiden hyväksyminen vaatii tunnettyötä ja ylpeyttä (pride), jotta voimme alkaa välittää itsestämme ja siitä mitä meille elämässä tapahtuu.

Rekola & Vuorikosken (2001) mukaan bell hooks argumentoi järjen ja tunteiden vastakkainasettelun purkamisen puolesta koulutuksen kontekstissa. ”Olennaista on, että tunteet avoimesti tunnustettaisiin ihmisen kasvuun ja oppimiseen kytkeytyviksi voimiksi, jotka voivat estää tai edistää kasvua.” (Rekola & Vuorikoski, 2001, s.22).

4.3 Tapausesimerkki: osalliseksi tuleminen ja ryhmän yhteisten sääntöjen luominen

Tässä tutkielmani osassa kirjoitan siitä, kuinka turvallisuudentunne opiskeluympäristössä on löytynyt. Muutos parempaan tekee usein näkyväksi sellaiset itseen kohdistuvat turvattomuutta aiheuttaneet käytännöt, joiden ohi muutoin katsoo, koska kokemus yhdenvertaisesta kohtelusta puuttuu. Kun itse huomaan jonkin tällaisen minua koskeneen syrjivän käytänteen muuttuneen paremmaksi, voin löytää itseni ihmettelemästä sisäistämani syrjivän toimintamallin rikkoutumista. Tämä tulee konkreettiseksi edellisessä luvussa käsittelemieni, usein jo tutuiksi käyneiden; ahdistuksen tai hankalien tunteiden poissaololla. Emme välttämättä aina osaa vaatia muutosta, jos emme tiedä paremmasta.

Muutoksen vaatiminen ja syrjivistä käytänteistä vapautuminen, sekä niiden paljastaminen jää kuitenkin usein juuri marginalisoitujen ryhmien ja syrjittyjen omalle vastuulle: tämä voidaan nähdä välttämättömänä ensimmäisenä vaiheena kohti Freiren sorrettujen pedagogiikan toista vaihetta,

jossa syrjinnän todellisuus on jo muutettu. (Freire, 2005, s.56.) Tässä kandidutkielmani alaluvussa etsin näkökulmaa sorrettujen pedagogiikan toiseen vaiheeseen, jossa käytänteiden muutoksen kautta uusista toimintamalleista tulee koko yhteisöä koskevia.

Minulle käänteentekeviä oppimisen paikkoja ovat olleet tilat, jotka ovat mahdollistaneet ryhmän sisäisen dialogin ja tarjonneet jokaiselle mahdollisuuden tulla kohdatuksi omana itsenään ilman sukupuoleen liittyviä ennakko-oletuksia. Tällaisia tiloja on omassa elämässäni ensimmäiseksi löytynyt queer-aktivismiin ja seksiposiitivisuuden kentältä: näistä yhteyksistä minulle on tullut tutuksi Turvallisemman tilan käsite. Turvallisemmat tilat ovat sittemmin rantautuneet yleisempään käyttöön niin kulttuuritiloissa, kuin oppimisympäristöjenkin konteksteissa. Olen sitä mieltä, että Turvallisemman tilan käytäntöjä noudattavassa tilassa pyrkii toteutumaan Freiren sorrettujen pedagogiikan toinen vaihe.

Seuraavaksi kirjoitan tapausesimerkistä, jonka kohdalla olen kokenut yllä kuvaamani kaltaisen syrjivien käytäntöjen poissaolon. Osallistuin Aalto-yliopiston kuvataidekasvatuksen maisterikurssille Valta ja performatiivisuus keväällä 2019. Kurssi on edellisinä vuosina kantanut nimeä *Taidekasvatus ja sukupuoli*.

Valta ja performatiivisuus kurssin aloittaminen 2019

Astuessani luokkaan laitan merkille, että kaikille kurssille osallistujien tuolit on järjestetty ringiin luokkatilan keskelle. Kun kaikki ovat saapuneet paikalle ja kurssi pääsee alkamaan, voimme helposti kaikki nähdä toisemme.

Ensimmäiseksi jokaista paikalla olijaa pyydetään esittelemään itsensä nimellä, jolla haluaa tulla kutsutuksi, sekä kertomaan itsestään lyhyesti jonkin esineen kautta, joka nyt kullakin sattuu olemaan mukana. Myös kurssia ohjaavat opettajat osallistuvat tähän tehtävään.

Kurssin ensimmäisenä päivänä ryhmän yhteisenä tehtävänä on myös kirjata ylös kurssilla voimassa olevat yhteiset säännöt. Tähän kuuluu käytännössä koko aamupäivä. Säännöt kirjataan taululle ja niistä keskustellaan niin kauan, että kaikki ovat tyytyväisiä.

”Tasa-arvoinen oppimisyhteisö merkitsee sellaisen luokkahuoneympäristön rakentamista, jossa opettaja ja opiskelijat sitoutuvat ja osallistuvat yhdessä opetus- ja oppimisprosessiin.” (Rekola & Vuorikoski, 2006, s.20.) Tapausesimerkissä tämä tavoite täyttyy mielestäni hyvin: tätä tukee myös luokkatilan tuolien asemointi. Erityisen oleellista on se, että myös kurssin ohjaavat opettajat osallistuvat yhteiseen esittelykierrrokseen ja tehtävään, jossa kerrotaan itsestä esineen avulla. Mielestäni tämä kaikki itsessään tuottaa tilan, jossa kaikki voivat tasavertaisina osoittaa kiinnostusta sitä tietoa ja oppimista kohtaan, jota yhdessä voidaan saavuttaa.

Opettajan rooliin kytkeytyneestä valta-asemasta eroon pyrkeminen yhdenvertaistavilla opetustilanteen fasilitoimisen tavoilla voi olla yksi keino loiventaa oppimisympäristön ja tiedon tuottamisen hierarkioita. Toisaalta opettaja voi myös käyttää valta-asemaansa hyväksi intentionaalisesti kuulemalla ja nostamalla esiin marginalisoidumpia näkökulmia, sekä kiinnittämällä huomiota myös oletettavina pidettyihin ilmiöihin, joiden kyseenalaistaminen ja tutkimus vallitsevien normien takia jää usein kokonaan pois (esim. heteroseksuaalisuus, maskuliinisuuden representaatiot).

Artikkelissaan ”Kriittinen ja korjaava pervopedagogiikka luento-opetuksessa” Juvonen kirjoittaa siitä, millä tavoin opettajat ovat hyödyntäneet omaa vähemmistö-positiotaan haastaessaan normatiivista käsitystä akateemisella alalla toimivista ihmisistä. Esimerkkinä Juvonen käsittelee lesbo-opettajia, jotka ovat pohtineet pedagogista toimijuuttaan tullessaan kaapista yliopisto-opetuksen kontekstissa. Tulemalla ulos kaapista opettaja rikkoo normatiivisen kuvan siitä, millainen opettajaidentiteetti on tai voi olla. Tämä tekee näkyväksi, että vähemmistöihin kuuluvat henkilöt eivät ole ”joitakin toisia” vaan läsnä olevia henkilöitä ja toimijoita. (Juvonen, 2014, s 124-127).

Turvallisemmista tiloista

Aiemmin tutkielman tässä alaluvussa kuvaamani tilanne oli ensimmäinen kohtaamani kerta yliopistomaailmassa, jossa opiskeleva ryhmä pääsi itse sanoittamaan ja rakentamaan yhteistä ohjeistusta siihen, kuinka yhteisessä oppimisympäristössä toimittaisiin. Seuraavaksi vertaan Alakulttuurikeskus Loukon Turvallisemman tilan periaatteita ja kurssin Valta ja Performatiivisuus 2019 pelisääntöjä. Olen nostanut molemmista kirjatuihin säännöistä tarkasteluun toisiaan vastaavat kohdat, ja järjestänyt ne Loukon sääntöjen mallin mukaan.

Valitsin vertailuun juuri Loukon säännöt, sillä ne ovat selkeät ja julkisesti löydettävissä Loukon nettisivulta (www.kulttuuriloukko.fi). Alakulttuurikeskus Loukko toimii taiteen ja kulttuurin kentällä – tarjoten näin vertailukohdan julkiseen taidekasvatusta edistävän tahon kontekstiin - ja mielestäni pyrkii noudattamaan toiminnassaan kriittisen- ja feministisen pedagogiikan periaatteita. Kulttuurialan toimijoista ja etenkin aktivismin piiristä olisi löydettävissä loputon määrä muitakin Turvallisemman tilan käytäntöjä vertailukohteiksi, mutta mielestäni Loukon kirjatut säännöt sopivat tarkoitukseeni hyvin. Huomionarvoista on, että Alakulttuurikeskus Loukko ja Valta ja performatiivisuus 2019 -kurssi eroavat tiloina toisistaan merkittävästi siinä, että Loukko toivottaa kaikki sääntöihinsä sitoutuvat kävijät tervetulleiksi, kun taas vertailukohtani kurssiympäristö puolestaan on oletusarvoisesti ulkopuolisilta suljettu tila.

**OTTEET VALTA JA PERFORMATIIVISUUS 2029 -KURSSIN PELISÄÄNNÖISTÄ:
(ks. Liite2)**

- ei syrjivää käytöstä
- ei oleteta kenestäkään mitään. Mutta hyväksytään, että kaikki olettaa kuitenkin
- ei puhuta toisten päälle, kuunnellaan, ryhmän oppiminen oman itsen edelle
- Kyky käsitellä ja kohdata ja purkaa konflikteja
- Ei kuvienottoa tai äänitystä (ilman lupaa)

**OTTEET LOUKON SÄÄNNÖISTÄ:
(ks. Liite 1)**

- Ei syrjintää (rasismia, seksismiä, homofobiaa, transfobiaa, cisseksismiä, ableismia)
- Älä oletta muiden sukupuolta, taustaa, seksuaalisuutta, toimintakykyä tai varallisuutta
- Anna muidenkin puhua
- Ota vastaan saamasi kritiikki, korjaa tarvittaessa käytöstäsi
- Älä kuvaa ilman lupaa

Vertailun perusteella väittäisin, että tässä listatut kohdat ovat oleellisia pohdittaessa sääntöjä, jotka pyrkivät mahdollistamaan syrjinnän ja normatiivisen kohtelun tunnistamisen ja sen jälkeen huonojen toimintamallien tai yksittäisten ikävien tilanteiden ratkaisemisen yhdenvertaisuutta kunnioittavaan suuntaan. Haluan kiinnittää huomion erityisesti kohtaan, joka käsittelee olettamista: Valta ja performatiivisuus 2019 -kurssin pelisäännöistä lainaten ”**ei oleteta kenestäkään mitään. Mutta hyväksytään, että kaikki olettaa kuitenkin**” – paljastaa meille normien väistämättömän vallitsevuuden ja sisäistyvän normatiivisuuden luonteen.

Ymmärryksemme maailmasta ja toisistamme pohjautuu väistämättä sisäistämämme tiedon pohjalta tehtyjen oletusten eli normien varaan. Normatiivista on ajatella, että nämä oletukset pitävät paikkansa tai vaatisivat kumoutuakseen aina jonkinlaisen toisin todistamisen: esimerkiksi sen, että opettaja rikkoo oletuksemme hänen heteroseksuaalisuudestaan tulemalla kaapista lesbona.

Turvallisempien tilojen säännöt tai niiden noudattaminen voivat jo itsessään herättää tilanteeseen osallistujissa monenlaisia tunteita. Voi olla ahdistavaa joutua kohtaamaan omia etuoikeuksiaan tavalla, johon ei ole tottunut. Etuoikeuksien näkyväksi tekeminen tuo myös esille sen, että kaikilla muilla ihmisillä ei ole asiat yhtä hyvin: tämä saattaa herättää vaikkapa häpeää tai voimakasta epä mukavuutta, jos henkilö ajattelee, että on hänen etuoikeuksiensa syy, että muut voivat huonosti.

Tilanteen kohtaaminen voi aiheuttaa tunteellisen ensireaktion ja johtaa jopa jonkin asian tilapäiseen kieltämiseen, tai takertumiseen aikaisemmin opittuihin tuttuihin tapoihin kriisin välttämiseksi. Tämä on inhimillistä ja näin käy jossain määrin meille kaikille kohdatessamme sisäistämiämme syrjiviä malleja tai tullessamme tietoiseksi etuoikeuksistamme. Näiden kriisien selvittäminen henkilökohtaisella tasolla ja yhteisössä on pedagoginen haaste, johon kasvattajien tulee sitoutua rohkeasti välttelyn sijaan. (Raudaskoski, 2019, s.43).

**

5. Päätelmiä ja pohdintaa

Lopulta palaan takaisin tutkimusongelmaani ja alussa tekemiini kysymyksenasetteluihin, sekä tutkielman prosessin haasteisiin. Olen mielestäni löytänyt joitakin vastauksia ja näkökulmia siihen, mihin asioihin opetuskäytänteiden yhdenvertaisuudessa tulisi kiinnittää huomiota sukupuolen osalta. Tärkeimpänä asiana haluan esittää, että pedagogiikan kentällä on aika irrottautua normatiivisesta sukupuolibinääriin nojaavasta ajattelusta ja asettaa keskeiseksi tavoitteeksi yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen.

Tutkielmanprosessin aikana saavuttamani ymmärrys on luonteeltaan hyvin subjektiiviseen kokemukseen pohjautuvaa, mutta minulle itselleni hyvin arvokasta. Opettajaopiskelijana näen oman identiteetin pohtimisen ja yhdenvertaisuuden teemat erittäin tärkeinä työkaluina opetustyötä ajatellen. Tutkielmani tekeminen on auttanut minua sanoittamaan ja käsittelemään itselleni tärkeitä muistoja useammista aivan uusista näkökulmista.

Tutkielmanprosessin edetessä huomasin, että sanat turvallisuus ja turvattomuus eivät ehkä kovinkaan kattavasti kuvaa ilmiöitä, joita tutkielmassani käsittelem. Koska oikeastaan käsittelem sellaisia asioita, kuin sukupuolinnormatiiviset käytänteet ja niiden kohtaamisen aiheuttamat tunteet, oman itsen löytäminen, muutos ja toipuminen. Kokemus turvallisuudesta vaikuttaa tässä kaikessa olevan lähinnä elementti, joka kannattelee yksilön kokemusta, ja vaikuttaa tunteiden käsittelyn mahdollisuuksiin ja sitä kautta oppimiseen. Turvattomuuden tunne sinänsä saattaa kertoa syrjinnästä, peloista tai traumaattisista kokemuksista, vaikeiden tunteiden välttelystä tai jostakin muusta yksilöä koskettavasta kriisistä.

Tutkielmani prosessin tuoman ymmärryksen pohjalta voin argumentoida, että tunteet ja niiden käsittely näyttelevät äärimmäisen tärkeää osaa normatiivisten käytäntöjen purkamisessa. Löysin

ajatukselle tukea feministisen pedagogiikan teoreetikoiden ajatuksista: tilan tekeminen, osallisuuden kokeminen ja kuulluksi tuleminen ovat meille kaikille perustavalla tavalla tärkeitä. Pedagogina näen, että hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta voidaan yksilöiden eroista huolimatta tukea rakentamalla tilaan käytäntöjä, jotka tarjoavat jokaiselle mahdollisuuksia osallisuuteen omista lähtökohdistaan käsin.

Käsittelen työssäni Turvallisempia tiloja ja niiden käytänteiden eroavaisuuksia yliopistomaailman tavallisista oppimisympäristöistä. Turvallisemmalle tilalle keskeistä on jatkuva pyrkiminen tilanteeseen, jossa voidaan yhdessä työskennellä sellaisen ympäristön eteen, jonka käytännöt mahdollistavat kaikkien osallisuuden ja muotoutuvat yksilöiden tarpeet huomioiden. Turvallisempi tila voitaisiin näin ollen sijoittaa Paulo Freiren teoriaan sorrettujen pedagogiikan toisesta vaiheesta.

Moniperusteisten syrjinnän muotojen havaitseminen etuoikeutetusta asemasta on vaikeaa. Siksi tärkeäksi työkaluksi nousee niiden aktiivinen kuunteleminen, jotka tätä syrjintää kohtaavat. Tärkeää on muistaa, että työ kohti yhdenvertaisia opetuskäytänteitä ei rajoitu vain sukupuolen problematisoinnin kysymyksiin: jatkuva prosessi kohti vapaampaa tulevaisuutta vaatii opetuskäytänteiden kriittistä tarkastelua ja tilan tekemistä kaikille – etenkin heille, joita yhteiskunnan normatiiviset rakenteet syrjivät ja hiljentävät.

En halua väittää puhuvani kenenkään puolesta, jonka kokemusta en oman henkilökohtaisen positioni takia tavoita. Asemani trans-taustaisena, valkoisena ja keskiluokkaan kuuluvana yliopisto-opiskelijana, joka vapaa-ajallaan vierailee aktivismin kentän laitamilla, on joiltain osin äärimmäisen etuoikeutettu. Toivon kandidaatintutkielmani tekevän muillekin tilaa ja antavan rohkeutta tarttua henkilökohtaisesti vaikeisiin teemoihin, päästäksemme askel askeleelta kohti sellaista tulevaisuutta, jossa voimme kaikki voida vähän paremmin.

LÄHTEET

- Aittola, T., & Suoranta, J. (2001). Henry Giroux ja Peter McLaren toivon, kritiikin ja muutoksen pedagogiikan lähettiläinä. Teoksessa Aittola, & J. Suoranta (toim.). *Kriittinen pedagogiikka* (s. 7-28). Tampere, Finland: Vastapaino.
- Eriksson, P., & Koistinen, K. (2014). *Monenlainen tapaustutkimus*. (Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä; Vuosikerta 11/2014). Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Freire, P., Kuortti, J. & Tomperi, T. (2005). *Sorrettujen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, T. (2014). Kriittinen ja korjaava pervopedagogiikka luento-opetuksessa. Teoksessa Saarinen, J., Ojala, H., Palmu, T. (toim.). *Eroja Ja Vaarallisia Suhteita: Keskustelua Feministisestä Pedagogiikasta*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura Fera.
- Raudaskoski, A. (2019). *Queering the Way – Queer Theory in Finnish Art Education*, Taiteen maisterin opinnäytetyö, Kuvataidekasvatus. Helsinki: Aalto-yliopisto Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.
- Rekola, H. & Vuorikoski, M. (2006). ”Feministinen pedagogiikka rajojen ylittäjänä.” *Kasvatus : Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja*, 37(1), pp. 16–25.
Pysyvä osoite: www.doria.fi/handle/10024/57042
- Punamäki, L. (2013). ”Kaikki tytöt eivät kasva naisiksi.” Julkaisussa Saarikoski, A., Kovero, S. & Wickman, J. (toim.), *Älä olet, normit nurin!: Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä*. Helsinki: Seta. Verkossa osoitteessa: https://www.dropbox.com/s/bfgw8cddd3ovtkp/NORMIT_NURIN.pdf (haettu 14.5.2020)
- Suominen, A., & Pusa, T. (toim.). (2018). *Feminism and Queer in Art Education*. Helsinki: Aalto University publication series.
- Ylitapio-Mäntylä, O. (2014). Valokuvallisia paikkatarinoita lapsuudesta. Teoksessa E. K. Hyry-Belhammer, M. Hiltunen & E. Estola (toim.), *Paikka ja Kasvatus* (s. 170-198). Vantaa, Finland: Lapin yliopistokustannus.

LIITTEET

Liite 1: Loukon säännöt.

Kulttuurikeskus Loukko, Helsinki.

Verkossa osoitteessa (haettu 14.5.2020): www.kulttuuriloukko.fi/loukko/loukon-saannot/

LOUKON SÄÄNNÖT:

Kaikissa Loukon tapahtumissa noudatetaan turvallisemman tilan periaatteita

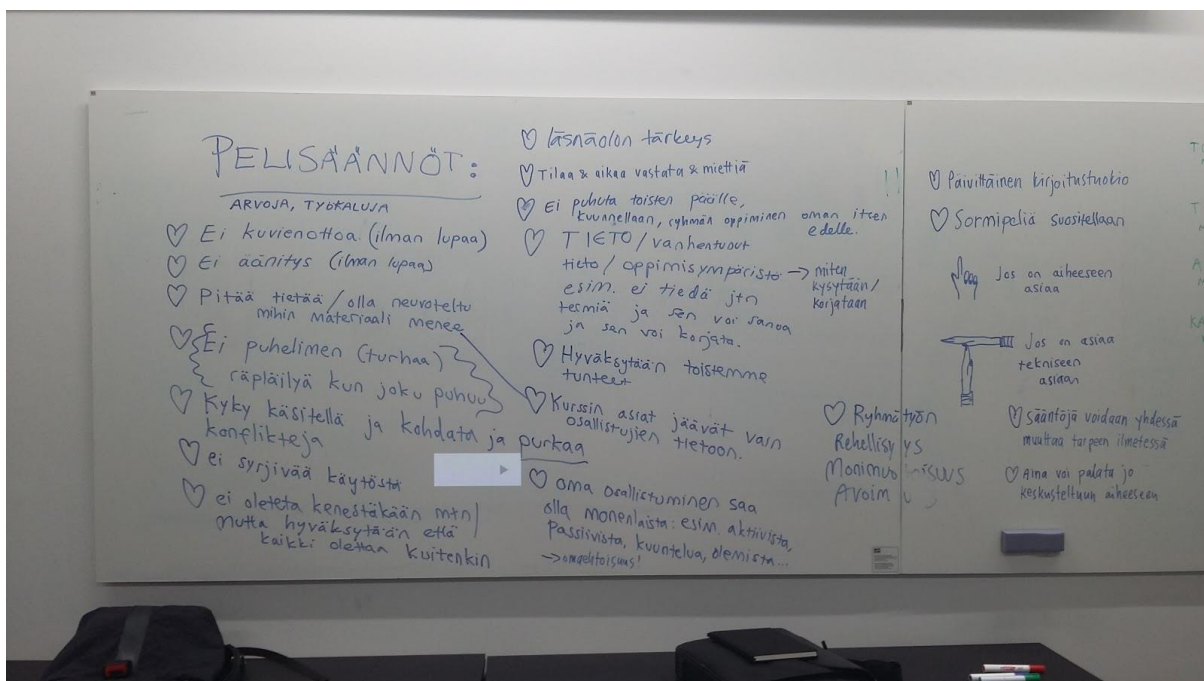
- **Ei syrjintää** (rasismia, seksismiä, homofobiaa, transfobiaa, cisseksismiä, ableismia)
- **Älä oletta** muiden sukupuolta, taustaa, seksuaalisuutta, toimintakykyä tai varallisuutta
- Anna tilaa, älä koske ilman lupaa
- **Anna muidenkin puhua**
- Ei väkivaltaa
- Ei kehokommentointia
- Loukko ei osallistu laihdutuskulttuuriin, jokainen keho on hyvä keho!
- **Ota vastaan saamasi kritiikki, korjaa tarvittaessa käytöstäsi**
- **Älä kuvaa ilman lupaa**
- Jos koet uhkaa, ahdistelua, syrjintää tai kohtaavat muita ongelmallisia tilanteita, ota yhteys Loukon henkilökuntaan. Tunnistat henkilökunnan Loukko-pinsseistä.

Liite 2: Pelisäännöt. Valta ja performatiivisuus -kurssi (kevät2019), Aalto Yliopisto, opettajina Tiina Pusa ja Anniina Suominen.

VALTA JA PERFORMATIIVISUUS 2019 -KURSSIN PELISÄÄNNÖT:

- **Ei kuvienottoa tai äänitystä (ilman lupaa)**
- Pitää tietää/olla neuvoteltu mihin materiaali menee. Kurssin asiat jäävät vain osallistujien tietoon.
- Ei puhelimen (turhaa) räpläilyä, kun joku puhuu
- **Kyky käsitellä ja kohdata ja purkaa konflikteja**
- **ei syrjivää käytöstä**

- **ei oleteta kenestäkään mitään.** Mutta hyväksytään, että kaikki olettaa kuitenkin.
- läsnäolon tärkeys
- tilaa & aikaa vastata & miettiä
- **ei puhuta toisten päälle**, kuunnellaan, ryhmän oppiminen oman itsen edelle
- Tieto/ vanhentunut tieto/ oppimisympäristö -> miten kysytään/korjataan? esim. ei tiedä jotain termiä ja sen voi sanoa ja sen voi korjata
- Hyväksytään toistemme tunteet
- Oma osallistuminen saa olla monenlaista esim: aktiivista, passiivista, kuuntelua, olemista... -> omaehtoisuus!
- ryhmätyön rehellisyys, monimuotoisuus, avoimuus
- päivittäinen kirjoitustuokio
- sormipeliä suositellaan (kaksi havainnollistavaa kuvaesimerkkiä)
- Sääntöjä voidaan yhdessä muuttaa tarpeen ilmetessä
- Aina voi palata jo keskusteltuun aiheeseen

Kuva Valta ja Performatiivisuus 2019- kurssin muistiinpanoista.